

ใบความรู้
เรื่องปัจจัยการสถาปนาอาณาจักรอยุธยา

หลักฐานชิ้นที่ ๑

เรื่อง รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (อู่ทอง)

พระเจ้าอู่ทองเสด็จเข้ามาเสวยราชสมบัติ ซี่พ้อพราหมณ์ถวายพระนามชื่อ สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสุนทรบรมพิตรพระพุทธเจ้าอู่ทอง กรุงเทพมหานครศรีอยุธยา มหาติลภพนพรัตน์ราชธานีบุรีรมย์ จึงให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระราเมศวร ขึ้นไปครองราชย์สมบัติในเมืองลพบุรี

ครั้งนั้น พระยาประเทศราชขึ้น ๑๖ เมือง คือ เมืองมะละกา เมืองชวา เมืองตะนาวศรี เมืองนครศรีธรรมราช เมืองทวาย เมืองเมาะตะมะ เมืองเมาะล่ำเลิง เมืองสงขลา เมืองจันทบุรี เมืองพิษณุโลก เมืองสุโขทัย เมืองพิษย เมืองสวรรคโลก เมืองพิจิตร เมืองกำแพงเพชร เมืองนครสวรรค์

แล้วให้ขึ้นไปเชิญสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระราเมศวร ลงมาแต่เมืองลพบุรี ทรงพระกรุณาตรัสว่า ขอมแปรพักตร์ จะให้ออกไปกระทำเสียพระราเมศวรได้ฤกษ์ยกพล ๕,๐๐๐ ไปถึงกัมพูชาธิบดีเพลาพลค่ำ พระยาอุปราช ราชบุตรพระเจ้ากัมพูชาธิบดีทูลว่า ทัพซึ่งยกมาเมื่อยล้าอยู่ยังมีได้พร้อมมูล จะขอออกโจมตีทัพ พระเจ้ากัมพูชาธิบดีเห็นด้วย พระยาอุปราชก็โจมตีทัพ ทัพหน้ายังไม่ทันตั้งค่าย ก็แตกฉานมาปะทะทัพหลวง เสียพระศรีสวสดีแก่ชาวกัมพูชาธิบดี มีข่าวเข้ามาถึงพระนคร มีพระราชโองการให้ขุนตำรวจออกไปเชิญสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า ผู้เป็นพระเชษฐา อยู่ ณ เมืองสุพรรณบุรี ครั้นเสด็จเข้ามาถึงพระนครแล้ว พระเจ้าอู่ทองตรัสว่าให้อัญเชิญท่านออกไปช่วยหลานท่าน สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า จึงยกทัพรีบออกไปถึงกรุงกัมพูชาธิบดี ได้รบเอาชนะได้ ให้กวาดเอาครัวชาวกรุงกัมพูชาธิบดีเข้าพระนครเป็นอันมาก

ศักราช ๗๑๕ ปีมะเส็งเบญจศก (พ.ศ. ๑๘๙๖) วันพฤหัสบดี เดือน ๔ ขึ้น ๑ ค่ำเพลา ๒ นาฬิกา ๕ บาท ทรงพระกรุณาตรัสว่า ที่พระตำหนักเวียงเหล็กนั้น ให้สถาปนาพระวิหารและพระมหาธาตุเป็นพระอาราม แล้วให้นามชื่อวัดพุทไธศวรรย์

ม้าขุนสุวรรณพินิจัย ตกลูกศรชะเดียว ตัวเป็น ๒ ตัว ๘ เท้า เดินชิงศรชะกัน

ไก่พระศรีมโหสถ ฟักฟองตกลูกตัวเดียว ๒ ศรชะ

ศักราช ๗๒๕ ปีเถาะเบญจศก (พ.ศ. ๑๙๑๑) ทรงพระกรุณาตรัสว่าเจ้าแก้วไทยออกอหิวาตกโรคตายให้ขุดขึ้นมาเผาเสีย ที่ปลงศพนั้นให้สถาปนาเจดีย์วิหารเป็นพระอารามแล้ว ให้นามชื่อวัดป่าแก้ว

ศักราช ๗๓๑ ปีระกาเอกศก (พ.ศ. ๑๙๑๖) สมเด็จพระรามาธิบดีเสด็จสวรรคต อยู่ในราชสมบัติ ๒๐ ปี

ที่มา: พันจันทนุมาศ (เจิม). (๒๕๕๓). พระราชพงศาวดารศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม). นนทบุรี : ศรีปัญญา.

หลักฐานชิ้นที่ ๒

เรื่อง ภูมิสังฐาน

ภูมิลำเนากรุงเทพมหานคร บวรทวารวดีศรีอยุธยาพระราชธานีพระนคร ตั้งอยู่บนเกาะหนองโสนในประเทศสยาม มีแม่น้ำล้อมเกาะ เกาะนั้นมีสังฐานคล้ายสำเภานาวา พระนครนั้นมีนามปรากฏว่า “กรุงเทพมหานคร บวรทวารวดีศรีอยุธยา มหาทิลกภพพรตนาธานี บุรีรมย์อุดมราชนิเวศน์มหาฐาน” มีสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามเสด็จดำรงสิริราชสมบัติในพระนคร เป็นพระบรมราชาธิราชใหญ่ในสยามประเทศ มีพระราชอาณาเขตกว้างขวาง ทิศเหนือถึงแดนลาว ทิศใต้ถึงแยกแควมลายู ทิศตะวันออกถึงแดนเมืองเขมร ทิศตะวันตกถึงแดนมอญ มีเจ้าประเทศราชลาวพุงขาว ลาวพุงดำ เขมร แควมลายู มาถวายดอกไม้ทองเงินมิได้ขาด มีพระราชอภินิหารเดชานุภาพล่ำเลิศประเสริฐยิ่งนักหนา ทรงรักษาไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินโดยทางทิศพิธราชธรรม ทรงทำนุบำรุงพระบวรพุทธศาสนาและสมณะพราหมณ์จารย์และไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ให้อยู่เย็นเป็นสุขสโมสรรหาสิ่งเสมอมิได้ พวกพยานขนานาประเทศ ทราบเหตุว่ากรุงศรีอยุธยาผาสุกสมบูรณ์ ด้วยสินค้าอุดมดี พวกพยานก็แตกตื่นกันเข้ามาถวายบรรณาการ ขอพระราชทานพึ่งพระบรมโภธิสมภาร ค้าขายในพระมหานครเปนอันมากจะรับคณะนามิได้ กรุงศรีก็ไพศาลสมบูรณ์เป็นรัตนราชธานี ศรีสวัสดิพิพัฒมงคลแก่ชนชาวสยามความเจริญทั่วพระนคร

อนึ่งกรุงศรีอยุธยา มีด้านขนอนคอยเหตุการณ์ต่างๆ ตั้งอยู่ตามแม่น้ำรอบกรุงทั้ง ๔ ทิศ ซึ่งเปนทางแม่น้ำใหญ่จะเข้ามาในพระนครนั้น ทิศตะวันออกตั้งด้านที่ตำบลบ้านข้าวเมาด่าน ๑ ทิศใต้ตั้งด้านที่ตำบลบ้านบางตะนาวศรีด่าน ๑ ทิศตะวันตกตั้งด้านที่ตำบลบ้านปากคูด่าน ๑ ทิศเหนือตั้งด้านที่ตำบลบ้านบางหลวงรวมเป็นด้าน ๔ ตำบล เรียกว่าขนอนหลวง ๔ ทิศ รอบกรุงมีขุนด่าน หมื่นขนอน และไพร่หลวงรักษาด่าน นาย ๒ ไพร่ ๒๐ ในเดือน ๑ ผลัดเปลี่ยนเวียนเวรละ ๑๕ วัน สำหรับตรวจตราของต้องห้ามตามกฎหมายแลเครื่องศาสตราวุธที่แปลกประหลาด แลผู้คนที่แปลกปลอมเข้าออก ต้องทักท้วงไต่ถามตามเหตุการณ์ที่ด่านทั้ง ๔ ตำบล มีมาใช้ เรือเร็วไว้สำหรับคอยบอกเหตุการณ์มาในกรุง

ที่มา: คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม และคำให้การขุนหลวงหาวัด. (๒๕๕๓).

ประชุมคำให้การกรุงศรีอยุธยา รวม ๓ เรื่อง : คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม คำให้การขุนหลวงหาวัด. กรุงเทพฯ : แสงดาว.

หลักฐานชิ้นที่ ๓

เรื่อง “โรคห่า” อโยธยา ต้นเหตุย้ายเมือง

มีข้อมูลทางประวัติศาสตร์ระบุสาเหตุที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ทรงนิยมโยกย้ายมาตั้งเมืองใหม่ที่หนองโสน ว่าเพราะเกิด โรคห่า แพร่ระบาดอยู่ในเมืองเก่าซึ่งคาดกันว่าเป็นเมืองอโยธยา การพิจารณาถึงเรื่องนี้มีความสำคัญ เพราะช่วยให้เราเข้าใจว่าเพราะเหตุใดสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ถึงสถาปนาพระนคร

โรคห่า คือ โรครุนแรงที่ทำให้คนล้มตายเป็นจำนวนมากในคราวเดียวกัน โรคอะไรที่ทำให้คนตายมากก็เข้าข่ายเป็นโรคห่าทั้งสิ้น ซึ่งถือเป็นนิยามศัพท์ทั่วไปสำหรับโรคระบาดในสมัยก่อน นอกจากนี้ยังรวมถึงสถานการณ์บ้านเมืองที่เลวร้าย ผู้คนรบราฆ่าฟันกันจนล้มตายไปเป็นจำนวนมากก็เป็นห่าอีกอย่างหนึ่งด้วย อย่างไรก็ตาม ภายหลังได้มีการศึกษาพบว่าโรคที่อาจเป็นสาเหตุให้ผู้คนล้มตายกันมากในสมัยอยุธยา น่าจะตรงกับกาฬโรค เนื่องจากการเกิดขึ้นของโรคห่า ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวสอดคล้องกับการแพร่ระบาดของกาฬโรค ครั้งใหญ่ที่แพร่ไปทั่วโลกในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ ที่พบการระบาดทั้งในยุโรป ตะวันออกกลางและจีน ซึ่งมีความเป็นไปได้ที่การติดต่อค้าขายระหว่างอโยธยากับจีน จะทำให้อโยธยาได้รับผลกระทบจากการระบาดของโรคนี้ไปด้วย โดยมีหนูหรือสัตว์ประเภทกัดแทะเป็นพาหะนำโรค เริ่มต้นแพร่จากสัตว์สู่สัตว์ก่อน ต่อมาจึงแพร่จากสัตว์สู่คน และจากคนสู่คนในที่สุด หนูจะมีหมัดคอยกัดกินผิวหนังเมื่อหนูตายตัวหมัดก็จะกระโดดไปเกาะผิวหนังสัตว์อื่นรวมถึงคนด้วยทำให้คนและสัตว์ติดเชื้อและเมื่อคนติดเชื้อก็จะเป็นสาเหตุให้เชื้อโรคแพร่อย่างรวดเร็วเพราะสามารถติดต่อกันได้ทางลมหายใจ

เมื่อไม่มียารักษาโรคได้ทันท่วงทีการทิ้งถิ่นฐานชุมชนไปอยู่ที่อื่นจึงเป็นทางออกที่สามารถนำมาใช้ได้ ในยามคับขันในเบื้องต้นสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ทรงเลือกข้ามมาอยู่อีกฟากหนึ่งของแม่น้ำก่อนโดยระหว่างรอหาชัยภูมิที่ตั้งศูนย์กลางแห่งใหม่ได้มีการสร้างพระตำหนักเวียงเหล็กขึ้นตรงวัดพุทไธศวรรย์ในปัจจุบันไปพลางก่อน ตำนานเล่าว่าทรงใช้เวลาอำมาตย์ผู้หนึ่ง ๑๕ วันในการออกไปเสาะหาชัยภูมิที่ตั้งพระนครเมื่อกลับมาก็ทูลรายงานว่าบริเวณหนองโสนมีความเหมาะสมจนนำไปสู่การก่อสร้างเมืองใหม่และกลายเป็นกรุงศรีอยุธยาในเวลาต่อมา

นอกจากนี้ความทุกข์ทรมานสาหัสจากโรคภัยไข้เจ็บยังทำให้ราษฎรระลึกรู้ถึงหลักปัญจอันตรธานของพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยยุคแห่งความเสื่อมสิ่งที่เกิดขึ้นล้วนถูกมองว่า คือ กลียุค ตามที่ปรากฏอยู่ในหลักคำสอนปัญจอันตรธาน ดังนั้น การสถาปนาพระนครขึ้นใหม่นอกจากเพื่อแก้ไขสถานการณ์การระบาดของโรคร้ายโดยตรงแล้ว ยังมีความหมายเพื่อเสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่ให้ราษฎรให้เข้าใจว่าบ้านเมืองใหม่ได้ผ่านผลกลียุคเข้าสู่ยุคใหม่เป็นที่เรียบร้อยแล้วอีกด้วย

ที่มา: กำพล จำปาพันธ์. (๒๕๖๐). อโยธยาจากสังคมเมืองท่านานาชาติ สู่มรดกโลก. นนทบุรี : มิวเซียมเพรส.

หลักฐานชิ้นที่ ๔

เรื่อง การเปิดรับแนวคิดและกลุ่มคนจากภายนอก

การเปลี่ยนแปลงตำแหน่งเมืองสำคัญจากกรุงละโว้มายังเมืองโยธยา และการก่อสร้างศาสนสถานที่เนื่องในพุทธศาสนาที่ลัทธิลังกาวงศ์ คงสัมพันธ์กันกับการเปลี่ยนแปลงวงศ์ตระกูล ความสัมพันธ์ในทางเครือญาติกับกรุงกัมพูชาลดน้อยลง กษัตริย์ที่ครองกรุงโยธยามีความสัมพันธ์กับทางสุพรรณภูมิแทน ความเชื่อทางพุทธศาสนาที่เข้ามาใหม่ ทำให้เกิดการยอมรับกฎของกรรมขึ้นผู้ที่จะเป็นกษัตริย์ คือ ผู้มีบุญที่สะสมในแต่ปางก่อน ไม่จำเป็นต้องสืบมาจากสันตติวงศ์ เพราะฉะนั้นจึงเปิดโอกาสให้เกิดมีการเปลี่ยนกษัตริย์จากราชวงศ์หนึ่งมายังราชวงศ์หนึ่งได้

สิ่งที่สำคัญก็คือเปิดช่องทางให้บุคคลจากภายนอกเข้ามาผสมผสานเป็นใหญ่เป็นโตในบ้านเมืองได้ ดังจะเห็นได้ว่าในยุคนี้ ซึ่งเป็นระยะที่มีการติดต่อกับจีนเป็นพิเศษ ทำให้ชาวจีนเข้ามาตั้งหลักและและแต่งงานกับชาวพื้นเมืองทุกชั้นทุกระดับ ตำนานพงศาวดารหลายฉบับที่เดียวที่กล่าวถึงการแต่งงานของกษัตริย์หรือราชบุตรธิดาของเจ้าบ้านผ่านเมืองกับคนจีน ดังเช่น ในประวัติวัดพนัญเชิงที่กล่าวถึงเรื่องราวของพระเจ้าอู่ทองที่ว่าเป็นบุตรของขุนนางที่เป็นชาวจีนเป็นต้น

เพราะฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าเมืองโยธยาที่มีมาก่อนหน้าการสร้างพระนครศรีอยุธยา นั้น คือเมืองหลวงของรัฐละโว้ที่มีกษัตริย์วงศ์ใหม่ๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนาที่ลัทธิลังกาวงศ์ครองอยู่ ได้อ้างความสืบเนื่องมาแต่สมัยที่เมืองหลวงของรัฐยังอยู่ที่กรุงละโว้ การต่อเนื่องของรัฐนี้ที่มีมาแต่เดิมอีกอย่างหนึ่งก็คือ การเรียกพระนามของพระมหากษัตริย์และเจ้านายองค์สำคัญๆ เช่น สมเด็จพระรามาธิบดีและพระรามেশ্বর ซึ่งล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความสอดคล้องกับชื่อพระนครและเมืองที่ลอกเลียนมาจากคัมภีร์รามายณะของอินเดีย

ที่มา: ศรีศักร วัลลิโภดม. (๒๕๕๓). *กรุงศรีอยุธยาของเรา*. กรุงเทพฯ : มติชน.

